

Fuad Jomma, Khoushnaw Tillo

Powstanie, rozwój i ewolucja działalności Partii Pracujących Kurdystanu

Acta Politica nr 27, 123-138

2014

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Fuad Jomma*, Khoushnaw Tillo**

POWSTANIE, ROZWÓJ I EWOLUCJA DZIAŁALNOŚCI PARTII PRACUJĄCYCH KURDYSTANU

Geneza problemu kurdyjskiego w Turcji

Rewolucja młodoturecka, która w 1908 r. zapowiadała reformy konstytucyjne ludom imperium osmańskiego, obudziła także nadzieje na odrodzenie narodowe Kurdów. Intelktualiści i oficerowie kurdyjscy, którzy w znacznym stopniu przyczynili się do zwycięstwa, zaczęli tworzyć narodowe organizacje społeczne i kulturalne oraz kluby polityczne, np. takie jak „HEVIYA KURD” (Nadzieja Kurdów). Wolność trwała tyle, by organizatorzy rewolucji młodotureckiej zdążyli wzmocnić swoją władzę w państwie. Wkrótce życie polityczne i kulturalne Kurdów zeszło do podziemia. Nowe oczekiwania przyniósł dopiero wybuch pierwszej wojny światowej. Walka u boku Turcji dała Kurdom nadzieję na zmiany polityczne.

Przed wojną Kurdowie znajdowali się pod rządami Turcji i Iranu, a w nowej rzeczywistości zostali otoczeni przez cztery państwa: Turcję, Syrię, Irak i Iran. Jednak czternasty punkt pokojowego programu prezydenta Wilsona stwierdzał, że wszystkim nietureckim mniejszościom z Imperium Osmanów należy zapewnić swobodny rozwój autonomii. W sierpniu 1920 r. w Sevrés pod Paryżem podpisano traktat, gwarantujący utworzenie państwa kurdyjskiego na północnym wschodzie Turcji – mówił o tym ustęp III, artykuły 62, 63, 64¹. W lipcu 1923 r., po zwycięstwie tureckiej „wojny wyzwolenczej”, wycofaniu się Ententy i pokonaniu armii greckiej, Kurdystan stał się w Lozannie kartą przetargową w rokowaniach dyplomacji kemalowskiej z mocarstwami. Turcja zrezygnowała

* Dr Fuad Jomma, Instytut Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego, e-mail: Fuad@gazeta.pl.

** Mgr Khoushnaw Tillo, absolwent Politologii UMCS, e-mail: x_tillo@hotmail.com.

¹ F. Jomma, *Kurdowie i Kurdystan*, Gdańsk 2001, s. 52.

z pomocy Kurdom na terenach irackich i pretensji do Mosulu. Wielka Brytania obiecywała, że przestanie się interesować kwestią kurdyjską. Na mocy traktatu w Lozannie Turcja miała zachować swe dotychczasowe obszary, a alianci zapewnili sobie zdobycze w postaci Mezopotamii oraz Syrii. Układ ten nie poruszał jednak w ogóle kwestii niepodległości kurdyjskiej². Od tego momentu wybuchały więc powstania, mające na celu przede wszystkim uzyskanie praw narodowych dla Kurdów. Ważniejszymi wydarzeniami, które zapisały się na kartach historii, były powstania szejcha Saida z Piranu w 1925, powstanie generała Ihsan Nuri Paszy w 1929–1931 oraz w 1937 r. powstanie pod dowództwem Seyeda Rezy. Efektem tych działań były decyzje władz tureckich o przesiedleniu wielu Kurdów z rdzennych obszarów na zachodnie obszary tureckiego kraju.

Sytuacja Kurdów w Turcji długo pozostawała bez zmian. Próbowano nawet przekonywać ich, że są tureckimi góralami (tzw. „Turcy górscy”), którzy zapomnieli ojczystego języka tureckiego. Oficjalnie zakazano również używania języka kurdyjskiego w miejscach publicznych. Brutalne tłumienie kolejnych powstań i współpraca między państwami regionu na rzecz zwalczania aspiracji i dążeń niepodległościowych Kurdów przyniosły czasowy spokój w Turcji. Dopiero wdrożony w życie polityczne Turcji system wielopartyjny po drugiej wojnie światowej dał początek nowej erze. Nowe, legalnie działające partie tureckie musiały starać się o głosy elektoratu kurdyjskiego w zamian za poprawę standardu życiowego i sytuacji politycznej. W 1965 r. powstała Partia Demokratyczna Kurdystanu, reprezentująca aspiracje oraz interesy feudalów i arystokracji kurdyjskiej³.

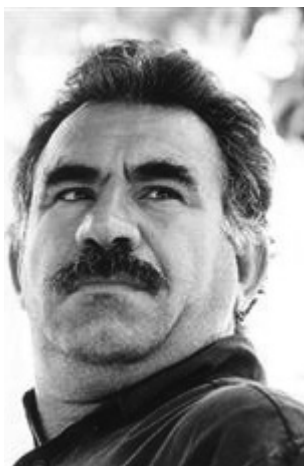
Warto jednak dodać, że istniały znaczne grupy ludzi, szczególnie młodych, żyjących w nędzy, którzy zaczęli utożsamiać się z coraz bardziej popularnymi orientacjami i tendencjami lewicowymi. Zaowocowało to utworzeniem partii PKK (kurd. **Partiya Karkeren Kurdistan** – Partia Pracujących Kurdystanu). Założona została 27 listopada 1978 r. w Turcji przez dwunastoosobową grupę studentów kurdyjskich, na czele której stał ówczesny student politologii Uniwersytetu w Ankarze Abdullah Öcalan. Urodził się w 1948 r. w Ömerli, w dystrykcie Halfeti. Naczelnym hasłem PKK była: „Niepodległość dla Kurdystanu”. Początkowo nie wierzono w przetrwanie partii o doktrynie „marksistowskiej” ze względu na strukturę plemienną społeczeństwa kurdyjskiego oraz ubogie pochodzenie Öcalana. Źródła tak opisują kontrowersje związane z działalnością partii:

² Ibidem, s. 54.

³ Aljazeera TV, Pkk, <http://www.aljazeera.net/news/pages/5d1689df-d8b7-48f6-8b0f-5d0fc9a59a72> (15.12.2012).

Po zamachu stanu w Turcji w roku 1980 Öcalan razem ze swoimi towarzyszami schronili się w Syrii, a później w Libanie. Działacze PKK, korzystając z pomocy władz syryjskich, utworzyli na terenie Libanu (pod kontrolą wojsk syryjskich) obozy szkoleniowe dla przyszłych partyzantów (...). Syria była przychylna partyzantce Öcalana z różnych powodów, przede wszystkim chodziło o spór terytorialny graniczących ze sobą państw. Będące pod kontrolą turecką graniczne obszary Iskenderun i Antakya (tzw. sandżak Hatay) nad Morzem Śródziemnym historycznie należały do Syrii, a w 1939 r., po śmierci Kemala Atatürka, weszły w skład Republiki Tureckiej⁴. Innym powodem był spór o rzeki Eufrat i Tygrys, na których Turcja zbudowała wiele tam i zapór wodnych, ograniczając naturalny dopływ wody na obszary syryjskie i irackie⁵.

Abdullah Öcalan, przywódca PKK

Źródło: <http://kuwait.tt/ArticleDetails.aspx?Id=90670>.

Punktem spornym była przynależność obu państw do zwalczających się bloków polityczno-militarnych. Z jednej strony Turcja, należąca do NATO i prowadząca politykę proamerykańską, a z drugiej – Syria, opowiadająca się za polityką państw Układu Warszawskiego⁶.

⁴ S. Cigerli, D. Le Saout, *Ocalan et le PKK – les mutations de la question kurde en Turquie et au Moyen-Orient*, Paris 2005, s. 34–36.

⁵ F. Jomma, *Kurdowie i...*, s. 61.

⁶ Ibidem.

PKK jest tematem kontrowersyjnym zarówno w Turcji, jak i na arenie międzynarodowej. Turcja i jej sojusznicy uważają, iż partia stosuje metody terrorystyczne. Od 1984 r. prowadzi bowiem działalność partyzancką głównie na obszarach kurdyjskich w Turcji, ale także na terenie tureckich obiektów turystycznych i wojskowych. Działania zbrojne prowadzone były przez skrzydło militarne ARGK – Narodową Armię Wyzwolenia Kurdystanu (Arteşa Rizgariya Gelê Kurdistan). Od momentu rozpadu Związku Radzieckiego typową frazeologię i doktrynę marksistowską partia PKK zaczęła zamieniać na hasła socjalistyczno-demokratyczne oraz wprowadziła elementy religii do swoich programów, by odciąć drogę ugrupowaniom muzułmańskim, które uważały PKK za organizację przede wszystkim laicką. Armia turecka często wykorzystywała fundamentalistów muzułmańskich (Partia Boga – Hizballah) w walce z Kurdami sympatyzującymi z PKK. Od 2000 r. partia figuruje na liście organizacji uznawanych za terrorystyczne przez Stany Zjednoczone i Unię Europejską, natomiast ONZ, Norwegia, kraje arabskie i Polska uznają PKK jako grupę o charakterze separatystycznym⁷.

Od początku powstania PKK aż do dziś organizacja przechodziła różne transformacje ideologiczno-organizacyjne, stosowała też wiele metod działań politycznych i partyzanckich. Mimo że jest organizacją zakazaną w Turcji, razem z legalnymi kurdyjskimi partiami politycznymi cieszy się szerokim poparciem społecznym Kurdów – zarówno w Turcji, jak i w diasporze. Jednak w wyborach lokalnych z 29 marca 2009 r. w większości gmin na obszarach kurdyjskich zwyciężyła Partia Demokratyczno-Społeczna (DTP). PKK wspierany jest przez różne organizacje lewicowe i narodowowyzwoleńcze na świecie, a w Turcji – przez organizacje o charakterze typowo lewicowym, jak np. Turecka Zjednoczona Partia Komunistyczna (TBKP). W latach 90. XX w. PKK była silnie wspierana w różnorodny sposób przez partie i ruchy lewicowe w Europie, zwłaszcza we Włoszech, Grecji i Francji⁸.

Badacze kwestii kurdyjskiej koncentrowali często swoją uwagę na wątku terroru stosowanego przez członków PKK, natomiast unikali kwestii zorganizowanego terroru państwowego, używanego przez rządy tureckie wobec mniejszości narodowych, a w szczególności Kurdów. Taka polityka spowodowała pojawianie się skrajnych w swoich działaniach organizacji jako odpowiedź na brak demokracji i wolność słowa, by w sposób pokojowy wyrażać swoją dezaprobatę.

⁷ S. Cigerli, D. Le Saout, *Ocalan et le PKK...*, s. 45–48.

⁸ Ibidem.

Szczyt działań zbrojnych PPK nastąpił w 1994 r. Głównym celem partii było uzyskanie niepodległości, ale w 1995 r. kierownictwo zmieniło program polityczny i zrezygnowało z hasła niepodległościowego na rzecz popierania federacji Kurdów w ramach Turcji. Walcząc o rozwiązania pokojowe dla sprawy kurdyjskiej, PPK sześć razy ogłaszała jednostronne zawieszenie broni. Pierwszy raz w 1993 r. na prośbę ówczesnego prezydenta Turcji Turguta Özala, ponieważ zamierzał on zalegalizować istnienie PKK w Turcji i podjąć rozmowy w sprawie autonomii dla Kurdów. Jednak 17 kwietnia 1993 r. zmarł, nie realizując tych planów. Kurdowie do dziś oskarżają wojskowych o zamordowanie prezydenta właśnie z powodu podjętych przez niego prób pokojowego rozwiązania sprawy kurdyjskiej. Kolejny prezydent Turcji, Süleyman Demirel, był pod silnym wpływem armii. Turcja wówczas wznowiła i nasiliła działania militarne na terenie Kurdystanu tureckiego, co poskutkowało pojawieniem się nowej fali przemocy (liczba ofiar śmiertelnych pod koniec 1993 r. wzrosła do dziesięciu tysięcy). Strona turecka nie respektowała zawieszenia broni, twierdząc, iż wynika to ze słabości PKK⁹.

Hasło niepodległościowe PKK od samego początku było niemożliwe do zrealizowania. Jej działacze jednak trwali przy nim, ponieważ społeczeństwo kurdyjskie pragnęło organizacji bezkompromisowej wobec brutalnej polityki tureckiej. Takie stanowisko spowodowało, że w szeregach PKK znajdowało się wielu rekrutów z różnych części Kurdystanu. System autorytarny partii kontrolował jego członków i trzymał wszystkich w ryzach, co nie pozwoliło na jej rozłam. Jeśli ktoś próbował odejść z jej szeregów, po prostu tracił życie.

Starania pokojowe PKK napotykały na opór większych operacji wojskowych, określane za każdym razem „ostatecznym etapem”. Wojsko poprzez operacje chciało wzmocnić swą pozycję w państwie, a sprawujący rządy autorytarne wykorzystywali wojnę, by kamufłować skandale polityczne.

We wrześniu 1998 r. Turcja skoncentrowała swoje siły zbrojne na granicy z Syrią, grożąc jej wojną, jeżeli nie odda w „ręce sprawiedliwości tureckiej” wroga numer jeden – Abdullaha Öcalana. Przywódca PKK w październiku 1998 r. szukał schronienia w Moskwie, jednak władze rosyjskie w obawie przed pogorszeniem stosunków z Turcją i Stanami Zjednoczonymi nie udzieliły mu azylu politycznego. Na zaproszenie kilku deputowanych Włoskiej Partii Komunistycznej Öcalan w listopadzie 1998 r. udał się do Włoch i tam poprosił o azyl polityczny. Rząd turecki domagał się ekstradycji Öcalana, oskarżając go o przeprowadzenie

⁹ Ibidem.

licznych zamachów terrorystycznych i śmierć trzydziestu tysięcy osób. Jurysdykcja włoska przeciwstawiła się tym żądaniom, powołując się na prawo międzynarodowe, które wyklucza karę śmierci praktykowaną w Turcji. Nacjonałisci tureccy rozpoczęli wewnętrzną walkę przeciwko postanowieniom rządu włoskiego, bojkotując chociażby import towarów włoskich. Ostatecznie w wyniku nacisków tureckich Włochy odmówiły azylu. 16 stycznia 1999 r. władze Włoch oficjalnie ogłosiły, że Öcalan opuścił kraj¹⁰. Bezskutecznie szukał schronienia w życzliwych mu państwach. Prawdopodobnie przy współpracy tajnych służb wywiadowczych: amerykańskich (CIA), tureckich (MIT) oraz izraelskich (Mossad), 15 lutego 1999 r. Öcalan został uprowadzony z ambasady greckiej w Kenii, przewieziony do Turcji i tam oskarżony o zdradę stanu¹¹.

Trwający od 30 maja do 29 czerwca 1999 r. proces sądowy zakończył się wyrokiem skazującym „Apo” (pseudonim Öcalana) na karę śmierci przez powieszenie. 29 czerwca 1999 r. został celowo wybrany dniem ogłoszenia wyroku, gdyż tego samego dnia wykonano wyrok śmierci na szejchu Saidzie z Piranu, przywódcy powstania w 1925 r. Aresztowanie Öcalana zwiększyło jego popularność na arenie międzynarodowej, sprawa kurdyjska odbiła się szerokim echem w świecie, wiele stacji telewizyjnych transmitowało przebieg procesu „Apo”, a dla rodaków stał się on bohaterem narodowym. Po jego aresztowaniu nastąpiło zjednoczenie wszystkich Kurdów. PKK uzyskała większe poparcie wśród społeczeństwa kurdyjskiego i stała się partią numer jeden w Kurdystanie¹².

Po naciskach Unii Europejskiej Turcja w 2002 r. zamieniła karę śmierci Öcalana na dożywotnie więzienie. 12 marca 2003 r. Europejska Konwencja Praw Człowieka orzekła, że aresztowany przywódca PKK Abdullah Öcalan był nieuczciwie sądzony. Obecnie Öcalan jest więziony na wyspie İmralı na Morzu Marmara, w celi o powierzchni trzynastu metrów kwadratowych, z łazienką. Ma oficjalnie prawo do widywania się z prawnikami w każdą środę, jednak często odmawia mu się tej możliwości.

W kwietniu 2002 r. na ósmym zjeździe PKK partia zmieniła nazwę na Kongresa Azadî û Demokrasiya Kurdistan (Kongres na rzecz Wolności i Demokracji Kurdystanu) – **KADEK**. Nowa grupa przywódców zobowiązała się do pokojowych działań na rzecz Kurdów i zaprzestania prowadzenia działań zbrojnych. Mimo tych deklaracji KADEK nie złożył broni oraz nie zrezygnował z frakcji tzw. Ludowej Siły Obrony. Uważał, iż dopóki Turcja nie ogłosiła amnestii i nie

¹⁰ T. Stylińska, *Kara za separatyzm*, „Rzeczpospolita” 30.06.1999, s. 5.

¹¹ S. Cigerli, D. Le Saout, *Ocalan et le PKK...*, s. 227.

¹² F. Jomma, *Kurdowie i...*, s. 62–63.

podjęła rozmów pokojowych, dopóty należy zachować broń w celach obronnych. Nowa sytuacja na Bliskim Wschodzie i konflikty w KADEK po uwięzieniu Öcalana spowodowały, że PKK przeszła okres kryzysu. Część jej działaczy odeszła z partii – m.in. Osman Öcalan, brat Abdullaha. Po wstrząsach organizacja KADEK 15 listopada 2003 r. zmieniła nazwę na **Kongra Gel** – Kongres Narodowy. Powodem zmian w nazwie organizacji były niespełnione oczekiwania KADEK, której podstawowym założeniem było zniesienie jej z listy organizacji terrorystycznych oraz dialog z Turcją. Kiedy wymagania nie zostały spełnione, w kwietniu 2005 r. powrócili do pierwotnej nazwy, czyli PKK.

Zanim jednak to nastąpiło, w 2004 r., mimo jednostronnego zawieszenia broni przez Kongra Gel, tureckie wojsko kontynuowało ofensywę w głąb Kurdistanu irackiego. Bombardowali pozycje partyzantów w Górach Qandilu leżących na pograniczu tzw. granicy państwowej między Turcją, Irakiem i Iranem, gdyż góry te są trudno dostępne dla wojsk lądowych. Walka w tym miejscu zawsze jest przegrana dla obcych wojsk. Przysłowie kurdyjskie mówi: „Kurduwie nie mają przyjaciół poza górami”. Góry Qandilu zawsze stanowiły strefę działań partyzantów: najpierw Kurdów mieszkających w Iraku, z którymi nie mogła poradzić sobie armia iracka, potem partyzantów Öcalana, z którymi bezskutecznie walczyła armia turecka. Jednostronne zawieszenie broni PKK trwało od 1999 do 2004 r. W tym czasie jednak armia turecka dokonywała ataków na pozycję PKK i jej członków w Turcji. Zginęło wówczas ok. trzystu partyzantów¹³.

Od 2005 r. do chwili obecnej trwają z przerwami walki między PKK a armią turecką. Ostatnie zawieszenie broni zakończyło się 30 czerwca 2010 r., kiedy Öcalan zrezygnował z pertraktacji z rządem tureckim na temat rozwiązania konfliktu. Przebywając w areszcie, napisał sto sześćdziesiąt stron tzw. „mapy drogowej”, objaśniającej zakończenie sporu turecko-kurdyjskiego. Jego projekt pokojowy pozostał bez odpowiedzi ze strony władzy. Za pośrednictwem adwokata Öcalan poinformował opinię publiczną o wycofaniu się z życia politycznego i wszelkich prób negocjacyjnych. By jednak zmusić rząd turecki do rozwiązania konfliktu, PKK wznowiła walki.

¹³ Z. Kobane, *Haqîqet hizib al.ammal al-kurdistanî fî mwajeht al-adaa (Rzeczywistość PKK w konfrontacji z wrogami)*, „al-Hiwar al-mutemeden”, nr 2152, <http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=120858> (28.10.2012).

Partie kurdyjskie działające legalnie w Turcji

HEP (Halkın Emek Partisi – Ludowa Partia Pracy) założyli w 1990 r. deputowani, którzy odeszli z SHP (Socjalistyczna Partia Ludowa). W pierwszych wyborach parlamentarnych po założeniu zdobyła dziewiętnaście miejsc w parlamencie. Jedną z deputowanych, Leyla Zana, pod koniec składania swojej przysięgi w parlamencie, dodała zdanie w języku kurdyjskim „Niech żyje braterstwo kurdyjsko-tureckie”. Wywołało to protesty posłów tureckich i doprowadziło do internowania Leyli Zany. W 1993 r. Trybunał Konstytucyjny zakazał działalności partii za powiązania z PKK¹⁴.

DEP (Demokrasi Partisi – Partiya Demokrasiyê; Demokratyczna Partia) kontynuuje tradycje polityczne partii HEP. Została zarejestrowana 7 maja 1993 r. przez kilku wybitnych członków HEP. Krótco po tym przewodniczący partii Yasar Kaya został internowany, a jeden z jej deputowanych, Mehmet Sincar – zabity przez mafijną organizację zwaną umownie w Turcji „Deep State”. Partia podzielona została na dwie frakcje: umiarkowaną i radykalną. Podstawową przyczyną ich wyodrębnienia była kwestia stosunku do organizacji PKK¹⁵.

W marcu 1994 r. kilku deputowanych DEP zostało aresztowanych, a sześciu posłów skazano na piętnaście lat pozbawienia wolności. W orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego oskarżono ich o powiązania z PKK i separatystyczną propagandę oraz promocję kurdyjskiego nacjonalizmu. Partia DEP została zdelegalizowana przez Trybunał Konstytucyjny 16 czerwca 1994 r. Natomiast Leyla Zana, skazana na karę piętnastu lat pozbawienia wolności, pod naciskiem Unii Europejskiej została przedterminowo zwolniona w 2004 r.

HADEP (Halkın Demokratik Partisi – Ludowa Demokratyczna Partia Pracy). Wkrótce po likwidacji DEP powstała zreformowana partia pod nazwą HADEP. Została założona 11 maja 1994 r. przez adwokata Murata Bozlak, który został jej sekretarzem generalnym. Partia HADEP stanowiła połączenie dwóch wcześniejszych orientacji politycznych: HEP i DEP. Członkom organizacji nie udało się wejść do parlamentu, ponieważ nie przekroczyli 10% progu wyborczego. Na kongresie partii w czerwcu 1996 r. zamaskowany mężczyzna zdejmował flagi tureckie, a podnosił flagi PKK. W wyniku tego incydentu członkowie HA-

¹⁴ Film z obrad parlamentu tureckiego: <http://www.youtube.com/watch?v=QDLtm1PhaQI> (30.10.2012).

¹⁵ B. Urhan, S. Çelik, *Perceptions of „National Security” in Turkey and Their Impacts on the Labor Movement and Trade Union Activities*, „European Journal of Turkish Studies”, <http://ejts.revues.org/4333> (2.11.2012).

DEP zostali aresztowani. 13 marca 2003 r. partia została zdelegalizowana przez Trybunał Konstytucyjny za poparcie PKK.

DEHAP (Demokratik Halk Partisi – Demokratyczna Partia Ludowa) powstała w 1997 r., a jej przewodniczącym został Mehmet Abbasoglu. Pod koniec 2005 r. partia dobrowolnie rozwiązała się, by wejść w skład nowo powstającej Partii Demokratycznej DTP. 17 sierpnia 2005 r. DEHAP ogłosiło połączenie z Ruchem Społecznym na Rzecz Demokracji DTH oraz DTP¹⁶.

DTP (Demokratik Toplum Partisi – Partia Demokratyczno-Społeczna) powstała w 2005 r. Została założona przez doświadczonych polityków kurdyjskich, którzy opuścili więzienie w 2004 r.: Leylę Zane, Orhana Dogan, Hatip Dicle, Selima Sajdak. Członkowie ci wywodzą się w większości z partii wcześniej już w Turcji zdelegalizowanych i wciąż zmieniających nazwę – np. HEP, DEP, HA-DEP, DEHAP.

DTP uważana jest za socjaldemokratyczną partię, która była obserwatorem w Międzynarodówce Socjalistycznej. Na zjeździe partii 20 lipca 2008 r. w Ankarze Ahmet Türk został wybrany na sekretarza partii. W wyborach lokalnych 29 marca 2009 r. DTP wygrała aż w osiemdziesięciu dziewięciu gminach. Ahmeta Türka zalicza się do ważnych postaci sceny politycznej Kurdystanu tureckiego. Jest byłym przewodniczącym Partii Demokratyczno-Społecznej (DTP). Mimo swoich pokojowych przekonań oraz chęci rozwiązywania kwestii kurdyjskiej na drodze dialogu między Kurdami a Turkami został internowany przez władze tureckie. W grudniu 2009 r. Sąd Konstytucyjny zdelegalizował DTP za współpracę z Partią Pracujących Kurdystanu. Sąd stwierdził, iż swoimi działaniami podważali fundamenty Republiki Tureckiej. W jednym z przemówień w 2009 r. Ahmet Türk opowiadał, że podczas internowania odwiedzająca go w więzieniu matka, znająca tylko język kurdyjski, nie mogła w żaden sposób z nim porozmawiać. Za każde słowo wypowiedziane po kurdyjsku więzień był bity. Matka chciała mu tego oszczędzić, dlatego milczeli¹⁷.

11 grudnia 2009 r. Trybunał Konstytucyjny w Turcji zdelegalizował DTP, orzekając, że jest powiązana z PKK oraz zagraża bezpieczeństwu i jedności państwa. Zakaz ten był szeroko krytykowany zarówno przez niektóre organizacje polityczne i społeczne w Turcji, np. Partię Sprawiedliwości i Rozwoju, która jest przy władzy, jak i wiele organizacji międzynarodowych, np. Unię Europejską.

¹⁶ Kurdyjskie partie polityczne, Al-jazeera TV, <http://www.aljazeera.net/specialfiles/pages/d761795e-04bd-426e-bd82-3e63d0e2c2b0> (13.10.2012).

¹⁷ Ibidem.

Trybunał Konstytucyjny zakazał dwustu dwudziestu jeden członkom partii, w tym ośmiu deputowanym, udziału w polityce na okres pięciu lat.

BDP (Barış ve Demokrasi Partii – Partia Pokoju i Demokracji) powstała 2 maja 2008 r., kiedy prawdopodobieństwo delegalizacji DTP było coraz bliższe. Nowym sekretarzem partii został Salahaddin Demirtaş. Po zakazaniu działalności DTP większość deputowanych wstąpiło do nowo tworzonej partii BDP.

Oskarżenia PKK o terroryzm

PKK oskarżona jest o szereg zamachów terrorystycznych w miejscach publicznych Turcji. Obwiniana jest również o wybuch w Ankarze w 2007 r., gdzie zginęło dziesięciu cywilów, a ponad sto osób zostało rannych. Podejrzana jest o dokonanie różnych zamachów na życie odchodzących z jej szeregów działaczy w drugiej połowie lat 80. i początku lat 90. XX w. Oficjalnie PKK przyznaje się jedynie do wysadzenia rurociągów ropy przebiegających przez obszary kurdyjskie, które należą do Turcji. PKK głównie koncentruje się na partyzanckiej walce przeciwko armii tureckiej na terenie Kurdystanu. Sokoły Wolności Kurdystanu (TAK – Teyrê Bazên Azadiya Kurdystan) to organizacja, która przyznaje się do zamachów, choćby na obiekty wojskowe i turystyczne w samej Turcji. Przypuszcza się, że TAK ma powiązania z PKK, jednak nie ma na to żadnych dowodów, gdyż PKK potępia te zamachy¹⁸.

Kiedy na jaw wyszła afera Ergenekon (o czym w dalszej części artykułu), oskarżenia PKK o terroryzm stały się pod znakiem zapytania, gdyż członkowie Ergenekonu częściowo przyznali się do tych zamachów, o które oskarżono PKK. „Pojawiły się dowody na związki Ergenekonu z niewyjaśnionymi zabójstwami. Grupa zorganizowała podobno zamach na literackiego noblistę Orhana Pamuka oraz serię ataków terrorystycznych”¹⁹. PKK podejrzewana była także o atak na życie premiera Szwecji Olofa Palmego w 1986 r. Uważano, iż policja brała w tym udział. Zdesperowany szef policji Hans Holmer skierował podejrzenia na PKK. Jednak od początku teoria ta była mało wiarygodna, gdyż brakowało przekonującego motywu do dokonania takiego zamachu. Olof Palme był zażartym krytykiem autorytarnych rządów tureckich w latach 80. XX w., a odmówienie Öcalanowi wizy do Szwecji w roku 1984 byłoby niewystarczającym powodem. W kolejnych latach dochodzenie pod adresem PKK wznawiano wiele razy, jed-

¹⁸ TAK – Teyrê Bazên Azadiya Kurdystan, <http://rojbas6.wordpress.com/category/basin-aciklamalari-2009/> (5.11.2012).

¹⁹ P. Zalewski, *Potwór z głębin*, „Polityka” nr 2680/2008, s. 98–100.

nak brak dowodów sprawiał, że śledztwo nie przynosiło konkretnych rezultatów. PKK oskarżano o zamordowanie dwóch byłych członków w Szwecji w latach 1984–1985, dlatego Szwecja uznała PKK za organizację terrorystyczną. Nie udało się jednak udowodnić PKK zamachu na życie premiera, a w marcu 1986 r. partia opublikowała komunikat potępiający to morderstwo²⁰.

Sprawa Ergenekon

Ergenekon jest tajną, nacjonalistyczną turecką organizacją powiązaną z jednostkami bezpieczeństwa i wojskowości, takimi jak: MIT, JITEM i ÖKK. Organizacja stanowi ucieleśnienie „deep state” (tur. *derin devlet*), czyli „głębokiego państwa”, i jest oskarżana o morderstwa na tle politycznym i religijnym, zamachy oraz handel narkotykami i współpracę z organizacjami skrajnofundamentalistycznymi. Jej nadrzędnym celem była destabilizacja sytuacji politycznej w Turcji²¹.

Od czasu proklamowania republiki Turcji w 1923 r. wojsko stało się strażnikiem idei kemalizmu. Opcje polityczne odbiegające od tego stereotypu myślenia są zdelegalizowane przez najwyższy Trybunał Konstytucyjny lub obalone. Przykładem są tu przewroty wojskowe w latach 60. i 70. XX w. oraz ostatni w 1980 r. Do 2001 r. Turcją władały rządy, które nie miały dużego poparcia społecznego i były oskarżane o korupcję. W okresie tym wojsko cieszyło się mocną pozycją i dyktowało swą wolę w sprawach politycznych, a rządząca władza je popierała.

„Po zwycięstwie wyborczym islamskiej Partii Dobrobytu i sformowaniu rządu Necmettina Erbakana w 1996 r. wydawało się, że możliwa jest szansa na pokój. Erbakan stwierdził bowiem, że władze winny dogadać się ze swymi braćmi w Allahu – Kurdami. Po czym... musiał ustąpić pod presją wojska”²².

W 2002 r. do władzy w Turcji doszła proislamska Partia Sprawiedliwości i Rozwoju. W odróżnieniu od poprzednich sił politycznych tworzyła stabilny rząd, walczyła z korupcją i doprowadziła do znacznego wzrostu gospodarczego i poprawy standardu życiowego tureckiego obywatela. Nowy rząd opowiadał się za reformami politycznymi i konstytucyjnymi na rzecz demokratyzacji kraju oraz rozwiązania kwestii kurdyjskiej. Zapowiedziane reformy były dyktowane częściowo warunkami przystąpienia Turcji do Unii Europejskiej oraz obawą przed

²⁰ Partiya Karkerên Kurdistan, <http://www.pkkonline.com/arabic/index.php?sys=article&artID=77> (12.11.2012).

²¹ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Ergenekon> (10.07.2010).

²² A. Górski, *Apostół Apo*, „Polityka” nr 10/1999, s. 38.

Trybunałem Konstytucyjnym będącym pod silną presją wojska, które w każdej chwili mogło zakazać działalności rządzącej partii.

Wraz ze wzrostem popularności radykalno-islamskiej Partii Sprawiedliwości i Rozwoju wojsko, będące strażnikiem laickiego państwa, odczuwało niebezpieczeństwo i traciło swą silną pozycję. By zachować *status quo*, próbowało destabilizować sytuację wewnętrzną oraz prowokować sztuczne konflikty z Grecją.

Przed sądem w Siliwri (70 km od Stambułu) trwa proces osiemdziesięciu sześciu osób, oskarżonych o przynależność do grupy terrorystycznej Ergenekon. Wśród nich są m.in. byli wojskowi (w tym dwóch emerytowanych generałów), politycy, biznesmeni, dziennikarze i naukowcy. Proces Ergenekonu może na zawsze zmienić strukturę władzy w Turcji, ujawniając przy tym prawdę o tak zwanym głębokim państwie, „(...) czyli o tym, jak potajemnie utworzona sieć, łącząca polityków, mafijne podziemie i elementy aparatu bezpieczeństwa, z wojskiem”²³. Oskarżeni członkowie organizacji przyznali się do współpracy ze skrajnymi organizacjami fundamentalistycznymi, jak Hizbullah w Turcji, i szeregu zamachów terrorystycznych, o których wcześniej oskarżano PKK. Obudziło to dyskusje na temat prawidłowości uznania PKK za organizację terrorystyczną. „Okazało się, że terrorystą może być nie tylko muzułmański fanatyk czy separatysta kurdyjski, ale również kemalista”²⁴.

Media PKK

PKK jest pierwszą kurdyjską organizacją polityczną, która zaczęła transmitować własny program telewizyjny drogą satelitarną. Pierwsza stacja telewizyjna w języku kurdyjskim miała dużą publiczność nie tylko wśród ludności kurdyjskiej, rozrzuconej po całej Europie i na Bliskim Wschodzie, lecz także wśród innych grup etnicznych mieszkających na terenie Kurdystanu, jak np. Asyryjczycy. Na początku program stanowiły głównie debaty polityczne, z czasem urozmaico-
no go o programy edukacyjne, dla dzieci i rozrywkowe.

Media PKK postrzegane są jako alternatywne źródło informacji niepodlegające państwowej cenzurze państw Bliskiego Wschodu. Telewizja ta stała się źródłem problemów dla rządów państw: Turcji, Iraku, Iranu i Syrii, gdyż nie uznają one narodu kurdyjskiego. Turcja naciska na władzę państw, które dały pozwolenie na emisję kanału, by go zakończyć. Jednak za każdym razem, gdy kanał zostaje zamknięty, PKK wznawia go pod inną nazwą.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

Pierwszym kanałem emitowanym od 1995 do 1999 r. był **MED TV** nadawany ze studia w Anglii i Belgii. Program telewizyjny nadawany był w pięciu językach: kurdyjskim z dialektami (Soranî, Kurmancî i Zazaki), tureckim, arabskim, asyryjskim i angielskim. Odbiorcy byli zachwyceni telewizją, nowym „oknem na świat” w ich ojczystym języku po tak długim „głodzie kulturowym”. Wśród programów telewizyjnych MED TV były: programy informacyjne, dokumentalne, kulturalne, rozrywkowe, programy dla dzieci oraz debaty polityczne. Telewizja odbierana była w Europie i na Bliskim Wschodzie. Koncesja MED TV została cofnięta w kwietniu 1999 r., po aresztowaniu Abdullaha Öcalana. Niektórym programom tej stacji zarzucono podżeganie do nienawiści. Rzecznik prasowy MED TV powiedział, że jeśli koncesja nie zostanie wznowiona, rozpocznie nadawanie nowego kanału pod nową nazwą i w innym kraju. Kiedy MED TV straciła koncesję, **MEDYA TV** 30 lipca 1999 r. rozpoczęła emisję ze studia w Belgii przez satelitarne łącze nadrzędne z Francji.

Nowy kanał miał szeroki zakres programów edukacyjnych, muzycznych, debat politycznych i programów dla dzieci. MEDYA TV 13 lutego 2004 r. została odwołana przez władze francuskie, ponieważ Sąd Apelacyjny w tym kraju stwierdził, że była następcą MED TV i ma powiązania z PKK²⁵.

Nową stacją, która pojawiła się 1 marca 2004 r. z koncesją w Danii, jest **Roj TV**. Jej programy w dużej mierze są kontynuacją poprzednich stacji. Rząd turecki cały czas próbuje naciskać władze duńskie, by cofnąć koncesję.

PKK od początku istnienia kładła nacisk na media masowe. Żadna inna organizacja kurdyjska nie dorównała jej pod tym względem, gdyż PKK uważa, że propaganda jest najważniejszym narzędziem walki.

Wizja rozwiązania konfliktu kurdyjskiego z punktu widzenia przywódcy Kurdów Abdullaha Öcalana

Abdullah Öcalan w 1998 r. sporządził manifest składający się z siedmiu punktów, traktowany jako podstawę do dialogu z rządem tureckim. Zakładał on:

1. Zaprzestanie działań wojennych na obszarach kurdyjskich.
2. Zagwarantowanie uchodźcom powrotu do swoich domów.
3. Zaprzestanie finansowania systemu obrońców wiossek.
4. Nadanie autonomii obszarom kurdyjskim bez zmian w granicach Turcji.

²⁵ Les Kurdes privés de leur télé, <http://www.humanite.fr/node/300752> (10.10.2012).

Por. The Earl of Longford, <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199798/ldhansrd/v0970718/text/70718-08.htm> (10.10.2012).

5. Uznanie tych samych praw demokratycznych, jakie mają Turcy.
6. Oficjalna akceptacja języka, kulturü i tożsamości kurdyjskiej.
7. Uznanie wolności religijnej i pluralizmu politycznego.

Rząd turecki nie podjął się rozwiązania kwestii przedstawionych w powyższych punktach, twierdząc, iż nie będzie rozmawiał z terrorystami. Przez cały czas jednak obiecuje, że rozwiąże problem kurdyjski i przyznaje się do popełnienia wielu błędów historycznych, twierdząc, że konstytucja nie zezwala na uznanie mniejszości etnicznych. 12 września 2010 r. odbyło się referendum w sprawie nowelizacji konstytucji, by dać mniejszościom narodowym większe swobody. Turcja działa tak przede wszystkim pod naciskiem Unii Europejskiej, by wejść w jej skład.

Kiedy premier Turcji Recep Tayyip Erdopan po raz pierwszy w 2006 r. odwiedził obszary kurdyjskie, stwierdził, że tereny te były zaniedbywane przez wcześniejsze rządy. Zapoznał się z problemami społeczności kurdyjskiej i zadeklarował poprawę sytuacji tych obszarów. Jego działania napotykały na sprzeciw ze strony wojska i nacjonalistów tureckich. Dlatego też rząd nie podejmował odważnych kroków, by np. nadać Kurdom prawa narodowe.

Jak zauważano w mediach: „Choć trudno w to uwierzyć, rząd premiera Recepta Tayyipa Erdopana finalizuje rewolucję w prawach mniejszości. Rządząca od 2002 r. muzułmańska Partia Sprawiedliwości i Rozwoju w ciągu ostatniego roku pozwoliła na naukę kurdyjskiego na niektórych uczelniach, umożliwiła emisję kurdyjskojęzycznych programów w TV (od niedawna bez ograniczeń czasowych) i zezwoliła kurdyjskim więźniom na rozmawianie po kurdyjsku z odwiedzającymi. Rząd nazywa te zmiany »demokratycznym otwarciem« – dotyczą nie tylko Kurdów, ale wszystkich mniejszości. A jeśli parlament, w którym AKP ma bezpieczną większość, przyjmie kolejny pakiet ustaw, rewolucja się dopełni: na drogach zjawiają się tablice z kurdyjskimi nazwami miejscowości, politycy będą mogli po kurdyjsku prowadzić kampanię wyborczą, a część bojowników z Partii Pracujących Kurdystanu obejmie amnestia”²⁶.

Mimo tych deklaracji sytuacja wciąż pozostaje bez zmian. Wielu działaczy kurdyjskich ma przed sobą procesy sądowe za używanie języka ojczystego. Podejmowane działania są jedynie pozorowane. Rząd turecki robi krok do przodu i krok do tyłu. Z jednej strony wyraża chęć zmian i obiecuje rozwiązanie kwestii kurdyjskiej, przyznając się do krzywd wyrządzonych Kurdom, a z drugiej – ofensywa wojsk na terenie Kurdystanu trwa, mimo zawieszenia broni przez PKK. Sąd

²⁶ Ł. Wójcik, *Smutek Ahmeta Türka*, <http://tygodnik.onet.pl/1,39204,druk.html> (1.07.2010).

Konstytucyjny nadal zakazuje działalności kurdyjskim ruchom politycznym, oskarżając je o współpracę z PKK, jak w przypadku DTP. Należy podkreślić, że Trybunał Konstytucyjny zawsze strzeże idei kemalizmu i establishmentu tureckiego, kiedy sprawa dotyczy kwestii kurdyjskiej.

W pierwszej połowie 2010 r. aresztowano ponad tysiąc pięciuset działaczy kurdyjskich oraz czterysta osób niepełnoletnich za demonstracje na rzecz Kurdów. W ostatniej dekadzie Turcja czuje się bardziej bezpiecznie gospodarczo z państwami bliskowschodnimi, prowadzi samodzielną politykę zagraniczną odbiegającą od tradycyjnej proamerykańskiej i europejskiej. Nowy kurs polityki zagranicznej Turcji, pod rządami proislamskiej Partii Sprawiedliwości i Rozwoju, i tendencje systemu politycznego do roli lidera regionalnego na Bliskim Wschodzie, budzą niepokój Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych.

Taka polityka Turcji sprawia, że jej tradycyjni sojusznicy obawiają się o przyszłość tego kraju. Stany Zjednoczone krytykują UE za rygorystyczne warunki stawiane Turcji przed wejściem w skład jej struktury. Spowodowało to, że Turcja odwróciła się od Europy i zaczęła prowadzić politykę antyizraelską i współpracować z takimi totalitarnymi państwami bliskowschodnimi, jak Iran i Syria.

31 maja 2010 r. komandosi izraelscy zaatakowali statek turecki z pomocą humanitarną, by w ten sposób złamać embargo nałożone na Palestyńczyków. Zginęło wówczas dziewiętnaście osób. Ten incydent spowodował większą sympatię Turcji w państwach muzułmańskich. Niespotykana polityka Turcji przyniosła jej dużą popularność, jak i korzyści polityczne oraz gospodarcze w regionie. Niektórzy duchowni muzułmańscy uważają, iż Turcja powinna odzyskać swoją muzułmańską świetność. Zyskała sobie nawet sympatię Al-Kaidy, kiedy Ayman Al-Zawahiri, prawa ręka Osamy bin Ladena, w przemówieniu do muzułmanów 28 lipca 2010 r. powiedział, że: „Turcja powinna kierować muzułmanami i reaktywować Imperium Osmańskie”²⁷.

Powstanie ruchu o skrajnej orientacji politycznej, jak PKK w Turcji, było odpowiedzią na zorganizowany terror państwowy przeciwko kurdyjskim domaganiom niepodległościowym. Kwestia kurdyjska nie zostanie rozwiązana bez szczerzej chęci Turcji, a jedynym prawowitym przedstawicielem Kurdów jest właśnie PKK. Dlatego należy znaleźć sposoby pośrednich lub bezpośrednich rokowań pokojowych z tą partią. Trzeba pamiętać, że przyznanie praw federacji dla

²⁷ M.F. Yunes, al-Zawahiri: Sifun al-atrak len yugiere sheyen (Okrety tureckie nie zmieniają, oni muszą odzyskać świetność Imperium Osmańskiego), „asharq al-awsat”, nr 11566, <http://classic.aawsat.com/details.asp?section=4&issueno=11566&article=580188&feature=#.U6iwyUBkyCk> (15.12.2012).

regionów kurdyjskich czy nadanie im autonomii może pomóc rozwiązać cały ten konflikt, ale także wzmocnić pozycję Turcji w regionie bliskowschodnim, jak i pomóc w rygorystycznych negocjacjach akcesyjnych z Unią Europejską.

Streszczenie

Niniejszy artykuł przedstawia sprawę kurdyjską w Turcji na przykładzie Partii Pracującej Kurdystanu (PKK), która od 1984 roku nieustannie walczy w Turcji o prawa narodowe dla Kurdów. Początkowo domagała się ona niepodległości, a z czasem zaczęła walczyć o prawa narodowe Kurdów w Turcji. Liberalizacja poglądów PKK wynika z faktu, że jej przywódca A. Öcalan, który odsiaduje wyrok dożywotniego pozbawienia wolności, próbuje wywrzeć wpływ na swoich zwolenników i złagodzić charakter ich działalności, ponieważ przedstawiciele władzy tureckiej najpierw potajemnie, a następnie jawnie prowadzili z nim rozmowy dotyczące rozwiązania trudnej kwestii kurdyjskiej. Pomimo odsiadывania wyroku Öcalan pozostał symbolicznym przywódcą PKK, a jego słowa motywują działaczy organizacji do zmiany sposobu walki na bardziej pokojowy. PKK pod naciskiem Turcji została wpisana na listy organizacji terrorystycznych w wielu państwach, w tym w Stanach Zjednoczonych i Unii Europejskiej. Jednak władze tych państw tolerują działalność PKK, mając na uwadze fakt, że kwestia kurdyjska w Turcji nie została rozwiązana. Stosunkowo łagodne metody walki stosowane przez PKK nie spotykają się z gwałtowną reakcją Zachodu, tym bardziej że organizacja ta dąży do legalizacji swojego statusu w Turcji i wiele wskazuje na to, że ten cel osiągnie.

Słowa kluczowe: Turcja, Kurdowie, samostanowienie, PKK

CREATION, DEVELOPMENT AND EVOLUTION OF THE KURDISTAN WORKERS PARTY'S ACTIVITIES

Summary

The authors in their work suggests that the rise of the extreme movement of political orientation, the PKK in Turkey, was a response to an organized state terror against the Kurdish demands for independence. According to them, the granting of rights to Kurdish federal regions and giving them autonomy can help resolve the conflict, strengthen the position of Turkey in the Middle East, and help in rigorous accession negotiations with the European Union.

Keywords: Turkey, Kurds, self-determination, Kurdistan Workers' party (KPP)